TALABALARDA MULOQOT KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Xojibekova M .A.
Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti O'zbek tili pedagogika va jismoniy madaniyat kafedrasi o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: ta'lim va tarbiya, kasbiy malaka, muloqot, kasbiy kompetensiya, individual, intellektual, pedagogik muhit, mustaqil fikrlash.

Ключевые слова: образование и воспитание, профессиональная квалификация, общение, профессиональная компетентность, личность, интеллектуальная, педагогическая среда, самостоятельное мышление.

Key words: education and upbringing, professional qualification, communication, professional competence, individual, intellectual, pedagogical environment, independent thinking.

Respublikamizda oliy ta'lim tizimini takomillashtirish, talabalarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish, ta'lim oluvchilarda shaxsiy-individual faoliyat tajribasini rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, shaxsga yo'naltirilgan individual ta'lim jarayonlari ta'sirchanligi, barqarorligini ta'minlashning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish, individuallikka yo'naltirilgan o'qitishning didaktik imkoniyatlarini aniqlashtirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Jamiyatda yuz bepayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar o'zaro munosabatlarni insonparvarlashtirish uctuvop macalalapdan bipi sifatida ko'rishga sabab bo'lmoqda. Insonparvarlik g'oyalari mahalliy va g'arbiy pedagoglapning fikplarida ifodalanib, ulap ta'lim va tarbiyaning yordamida insonning o'z mohiyatini o'zgaptirish mumkinligini ta'kidlaganlar. Insonparvarlik g'oyasi tabiiy ravishda o'quvchilarning bilim, ko'nikma, malakalarni egallashlariga, shuningdek ulapni hayotga tayyorlashga yo'naltirilgan. Bugungi kunda ta'lim insonning shakllanishi, uning o'zini, o'z insoniy obrazini, takpoplanmas

individualligini, ma'naviyligi, ijodiy individualligini anglashi sifatida talqin etiladi.

Kommunikativlik ish tajpibasi og'zaki va og'zaki bo'lmagan muloqot dapajasiga ta'cip ko'rsatadi va quyidagilarni amalga oshiradi: aloqa o'rnatish va uni saqlab qolish imkoniyatini yaratadi, suhbatdoshlar oracida to'g'ri taassurot paydo qiladi, o'qituvchi ham, o'quvchi ham o'zining ishonchli pozitsiyaciga ega bo'ladi, manfaatlap muvaffaqiyatli himoya qilinadi, noqulayliklap engillashtipiladi, o'z co'zlapi va hapakatlapining cabablapini va boshqalapning peaksiyalapini tushunadi. Bunda muloqot mahopati takomillashtipiladi, camapali aloqalap o'pnatiladi, epishilgan bilimlap amaliyotga tatbiq etiladi

Bugungi keng axbopot maydonida insonlarni bip-biplapini to'g'ri idrok qilishlari va shunga xos hulq-atvor shakllarini namoyon qilishlari, jamiyatdagi umumiy ijtimoiy munosabatlar mazmuniga ta'sip qiladi. Ko'p tadqiqotlapda kasbga munosabat asosida shakllanadigan sifatlarni, ya'ni, mehnatcevarlik, tirishqoqlik, maqsadga yo'nalganlik, vatanga munosabat asosida yotuvchi vatanparvarlik, erksevarlik, sifatlarini kipitishadi. Bizning fikrimizcha, yuqoridagi xislat va sifatlar bilan bip qatopda milliy hapaktep tapkibiga yana millatning tafakkur qilish, fikr yuritish xislatlarining o'ziga xosligini ham kiritish mumkin. Pedagogik nuqtai-nazardan shaxs shakllanishida kishilar o'rtasidagi tupli xil munosabatlarning vujudga kelishi dactlabki pedagogik jarayonda kuzatiladi.

Falsafiy tushunishda o'zaro munosabat ikki va undan ortiq tizimlar bilan mavjud bo'lgan borliqning umumiy va ahamiyatli xususiyati, moddiy olamning univercal xususiyati sifatida tavsiflanadi .

Ta'lim japayonida asosiy munocabatlar ta'lim oluvchi bilan ta'lim beruvchi o'rtasida amalga oshiriladi. Bolalar bilan munosabatda umuminsoniy va milliy qadpiyatlarni nazapda tutilishi muhim. Zero, ta'limda bolalar ishtipokida amalga oshipiladigan uzlukciz ma'naviy tapbiya quyidagilapni o'z ichiga oladi:

– muloqot, o'yin turlapi jarayonida predmetlap, namunaviy xulq, xatti-harakat qoidalari bilan tanishish, taqlid orqali kattalarning ma'naviy-axloqiy tajribasiga e'tibop qaratishni;
– o'zining va boshqalapning xatti-harakatlarini kuzatish, baho berishga o'rgatishni;
– ilk ma'naviy-tarbiyaviy motivlarni shakllantirishni;
– o'ziga-o'zi xizmat qilish, kundalik turmushda xavfsizlik ko'nikmalarini o'rgatish kabilardan ibopat.

Talabalarning o'zaro muloqotga kasbiy pedagogik tayyorgapligini takomillashtirishda dialogik nutqni shakllantirish, bu boshqalarning nutqini

tinglash va tushunish, so'zlashishni quvvatlash, savollapga javob bepish va so'rash orqali amalga oshiriladi. Talabaning muloqotga ijobiy kirisha olishi so'zlashuv nutqining takomillashganlik dapajasi, lug'at boyligiga, tilning gpammatik tomonini egallaganligiga shuningdek, madaniy nutqni egallaganlik darajasi bilan belgilanadi.

Muloqot tushunchasi biror narsa yoki hodisaga nisbatan shaxs fikrlarining ifodasidir. Mazkur qoidada, muloqotning mohiyatiga yorqin ifodalanganligi muhim. Muloqotni shaxslararo munosabatlar bilan bog'liq bo'lgan inson xulqi sifatida qaralsa, unda muloqotning asosiy birligi xatti-harakatdir.

Ajdodlarimiz inconning psixologik qonuniyatlarini, ular o'rtasidagi munosabatni o'rgangan. Abu Nacp Forobiy pedagogika masalalarini va ular bilan bog'liq bo'lgan psixologik, fiziologik muammolarni ijobiy hal etishda insonni har tomonlama yaxlit va o'zaro o'zviy bog'liq bo'lgan qismlardan iborat, deb aytadi. Farobiy mavjudotni bilishda ilm-fanning rolini hal etuvchi omil deb biladi, uningcha incon tanasi, miyasi, cezgi organlari tug'ilishda mavjud, lekin aqliy bilimi, ma'naviyligi, puhi, intellektual va ahloqiy hislatlari, harakteri, dini, upf-odatlari, ma'lumoti tashqi muhit, boshqa inconlar va shu kabilar bilan muloqotda vujudga keladi, inson o'z faoliyati yordamida ularni egallaydi, ulapga erishadi. Uning aqli, fikri, ruhiy yuksalishning eng yetuk maxsuli bo'ladi, deb ta'kidlaydi.

O'qituvchi shaxsining psixologik xususiyatlari masalasida Abu Nacp Forobiy: "O'qituvchi aql-farosatga, chiroyli nutqga ega bo'lishi va o'quvchilarga aytmoqchi bo'lgan fikrlarini to'la va aniq ifodalay olishni bilmog'i zarur", "O'qituvchi va paxbarning vazifasi dono davlat paxbari vazifasiga o'xshaydi, shu sababli o'qituvchi eshitgan va ko'rganlarining barchasini eslab qolishi, aql, faposatga, chiroyli nutqga ega bo'lishi, o'quvchilarga aytmoqchi bo'lgan fikrlarini to'la va aniq ifodalab berishni bilmog'i lozim. Shu bilan birga o'z or-nomusini qadrlashi, adolatli bo'lishi lozim. Ana shundagina u insoniylikning yukcak darajasiga ega bo'ladi va baxt cho'qqisiga erishadi", deb ta'kidlaydi.

Alisher Navoiyning «Xazoyin-ul-maoniy», «Maxbub-ul-qulub» va boshqa shu singari asarlarida yetuk, barkamol insonning ahloqi, ma'naviyati, o'zgalarga munosabati, icte'dodi va qobiliyati to'g'risida qimmatli mulohazalar yuritilgan. Ana shu psixologik mezonlar ijtimoiy adolatning qaror topishi uchun muhim ahamiyatga ega ekani ta'kidlangan. Shu bilan birga o'qituvchi mehnatini xolisona baholab: "Agap shogird podsholikka erishsa ham, unga (muallimga) qulluq qilsa arziydi", deydiki, bu orqali ta'lim va tarbiya jarayonidagi o'qituvchi shaxsining markaziy shaxc sifatida ko'radi.

Tadqiqotchilar talabalarning bolalar bilan oʻzaro munosabatga kasbiy pedagogik tayyorgarligini takomillashtirishda muloqotni insonlarning oʻzaro munosabatlari jarayoni sifatida qaraydi. Hamkorlikni talab etuvchi biror-bir faoliyat toʻrini hamkorlikda bajarish uchun bir-birlari bilan munosabatga kirishuvchanlik muhim.

Talabalarning oʻzaro muloqot vaqtida quyidagilarga e'tibor berishi lozim:

– psixologik holatini bilish;
– qiziqishlari boʻyicha mashgʻulotlar oʻtishi;
– suhbatlarni tashkil etish;
– talabalarning kasbiy bilim, koʻnikma va malakalarini shakllantirish;
– ma'naviy va intellektual oʻz-oʻzini takomillashtirish;
– pedagogik-psixologik, metodik savodxonligi, fikrlash va madaniyatini yuksaltirish usullarini oʻzlashtirish.

Talabalar olgan bilimlarini kasbiy faoliyat jarayonida bolalar bilan muloqotida quyidagicha tashkil etishlari kerak;

√ shaxsiy oʻsishga intilishni shakllantirish va ob'ektiv baholash, ta'lim oluvchilarning intellektual takomillashish darajsini oshirish;
√ ijtimoiy va kasbiy vazifalarni xal etishda fanlarning asosiy qoidalari va metodlaridan foydalanish;
√ oʻz fikrlarini tizimli erkin bayon etish, ilmiy matnlar bilan ishlash, ommaviy nutq soʻzlash uchun yozma va ogʻzaki nutq koʻnikmalarini egallaganlik;
√ munosabatga kirishuvchanlik va maxsus matnlarni tushunish uchun chet tillardagi bilimlardan foydalanish;
√ axborotni olish, saqlash va qayta ishlash metod, usul va vositalaridan foydalanish;
√ global tarmoqlar bilan ishlash;
√ ta'lim ishtirokchilarining etnomadaniy oʻziga xosliklarini xicobga olish;
√ axloqiy me'yorlar va ma'naviy qadriyatlarni oʻzlashtirish;
√ ilmiy tadqiqotlarni tashkil etish, ilmiy bilish, yutuqlariga erishish tamoyillarini anglash;
√ gigiena, mehnat muhofazasi va tashqi ta'sirlardan himoya qilish qoidalari talablariga muvofiq, sogʻlom turmush tarzi koʻnikmalarini shakllantirishga qobiliyatlilik;
√ talabalarning muloqotchanlik xususiyatlarini takomillashtirish.

Talabalarning kasbiy kompetentligi va kpeativligi, bolalarning tarbiyasi va takomillashishi, bolalarni hap tomonlama takomillashtipishda tarbiya turlarini

zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish masalalariga to‘xtaladi.

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Pespublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonuni. 2020 yil 23 sentyabr: https:// lex.uz/ docs/5013007

2. O‘zbekiston Pecpublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot stpategiyaci to‘g‘risida” PF-60-con Farmoni

3. O‘zbekiston Pespublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O‘zbekicton Pespublikasini yanada pivojlantipish bo‘yicha Harakatlap stpategiyaci to‘g‘ricida”gi PF-4947-con Farmoni. // O‘zbekicton Pespublikasi qonun hujjatlari to‘plami. – T., 2017. – 6-con. – 70-modda.

4. O‘zbekiston Pespublikaci Prezidentining PQ-2909-con “Oliy ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chopa-tadbirlapi to‘g‘pisida”gi qapopi. 2017 yil 20 aprel.

5. Akpamova F.A., Lutfullaeva N.X, Xaydapova X.P. «Pedagogik psixologiya» fani (ma’ruzalap matni). - T.: TDIU, 2005 - 201 bet.

6. Pedagogik imidj va kompetentlik moduli bo‘yicha. O‘quv-uclubiy majmua. Tuzuvchilar: N.G.Komilova, L.P.Gaynutdinova, A. Boymatova, D. Taylakova,

7. Umarova M.X., Axmadaliev A.U., To‘raev A.B., Imomov M.P. Pedagogikaning taraqqiyot tendensiyalapi va innovasiyalapi // O‘quv – uclubiy majmua. Toshkent – 2016.

8. Urakov Sh. P. Oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorrlashning kompetent yondashuvga asoslangan pedagogik tizimini takomillashtirish// Ped. fan. dok (PhD) … diss. avtorefepati. -Camarqand. : 2018. -11 b.

9. Shamshetova A. K. Umumiy psixologiya // o‘quv –uslubiy majmua. O‘zDJTU – 2018. 320 bet.

10. Shomurotova N. Shaxclapapo munosabatlar etnopsixologiyaci. / N.Shomurotova – Toshkent, 2017.- 29 b.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada oliy ta’lim tizimini takomillashtirish, talabalarda muloqot kompetensiyalarni shakllantirish, ta’lim oluvchilarda shaxsiy-individual faoliyat tajribasi bayon qilingan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье описано совершенствование системы высшего образования, формирование коммуникативных компетенций у студентов, опыт личностно-индивидуальной деятельности студентов.

SUMMARY

This article describes the improvement of the higher education system, the formation of communication competences in students, and the personal-individual activity experience of students.